

Jørgen Ørstrøm Møller, 1982

Jørgen Ørstrøm Møller var i 1982 kontorchef i udenrigsministeriet, senere ambassadør i Singapore, og derefter professor på Handelshøjskolen i København.

Det er iøjnefaldende, at alle vestlige industrilande har vanskeligt ved at finde svaret på den økonomiske og sociale krise. Industrisamfundene synes at være løbet tør for ideer. Det giver sig udslag i manglende handlekraft over for problemerne. Den dybereliggende årsag er nok, at det, der på overfladen ser ud som et økonomisk tilbageslag, stikker langt dybere. I virkeligheden er det samfunds mønster, vi kender, ved at bryde op. Den voldsomme teknologiske udvikling kan ikke rummes inden for den eksisterende samfunds struktur på samme måde, som den industrielle revolution ikke kunne rummes inden for samfundsstrukturen i det 18. århundrede.

Vort udgangspunkt for at løse krisen er præget af de nære økonomiske problemer. Arbejdsløshed, vækst, betalingsbalance, statsbudgetter. Vi søger råd hos de økonomiske profeter, men de lader os i stikken. Keynes' teori opstillet i 1930'erne sigter på at styre efterspørgslen. Den slår ikke til i en økonomi præget af strukturelle tilpasningsvanskeligheder. Friedman forsøgte som en anden profet at give det entydige og lette svar, nemlig at vi bare skal styre pengemængden. Denne filosofi har klart vist sin manglende evne til at løse problemerne. De seneste skud på stammen er udbudsøkonomerne, som finder løsningen i at reducere erhvervslivets omkostninger for derved at opnå en øget produktion. De synes at glemme, at forudsætningen for øget investering og produktion er en stor og stigende efterspørgsel.

Et blik på debatten i de vestlige industrilande er ildevarslende i den forstand, at den leder tanken hen på de synspunkter, som var i høj kurs ved begyndelsen af depressionen i 1930'erne. Protektionismen er gradvis ved at vinde indpas. Mange lande føler sig fristet til at vælte byrderne over på hinanden. Midlerne er noget anderledes end i 1930'erne. Dengang var det told og kvantitative restriktioner. Nu er det konkurrerende devalueringer, rentepolitik, statsstøtte og tekniske forskrifter. Hensigten og målet er imidlertid de samme, nemlig gennem disse midler at tiltage sig en større del af den samlede faldende beskæftigelse i industrilandeområdet. Stats budgetterne og deres underskud ser ud, som de også gjorde den gang. Også på det tidspunkt var det en ledetråd for størsteparten af landene at genoprette ligevægten på statsfinanserne. Roosevelt blev valgt til USAs præsident på dette slogan. Det er, som om 30 års erfaringer, der viser, at sammensætningen af statsbudgetternes udgifts- og indtægtsside er vigtigere end den samlede saldo, er ved at blive skubbet til side. Nogle lande forsøger at 'gå alene'. I 1930'erne prøvede Frankrig forgæves at fastholde francens guldparitet. Med katastrofale resultater til følge. I 1980'erne forsøgte Frankrig alene at føre en ekspansiv økonomisk politik. Også med katastrofale resultater til følge.

I deres kvide har en del økonomer trukket den såkaldte Kondratieffcyclus op af skuffen. Denne teori blev udarbejdet af en russisk økonom i 1920'erne. Den går ud på, at de økonomiske konjunkturer svinger med stort set 50 års mellemrum upåvirket af alle bestræbelser på at opnå en jævn økonomisk udvikling.

Det er i fuld overensstemmelse med denne teori, at udviklingen vendte i midten af 1970'erne, og er teorien gangbar, kan vi således se frem til, at den sidste fjerdedel af det 20. århundrede bliver en ørkenvandring i økonomisk henseende.

Andre økonomer finder, at de økonomiske udsving, siden den industrielle revolution satte ind for to hundrede år siden, bedre kan forklares gennem teknologiske gennembrud. Det første teknologiske gennembrud blev opnået i midten af det 19. århundrede baseret på udnyttelse af kul, stål og tekstil. Højkonjunktoren baseret på disse produkter fladede ud i sidste halvdel af det 19. århundrede. Den blev afløst af automobilets, den kemiske industris og olieindustriens tidsalder. Denne teknologiske bølge

udtømte sin kraft i 1960'erne og 1970'erne. Samtidig satte en tredje teknologisk bølge ind, nemlig koncentreret omkring elektronik, kommunikation og bio-teknologi. Årsagen til, at industrilanden økonomier er på lavpunktet, er, at denne nye teknologiske bølge ikke for alvor er kommet i gang på det tidspunkt, hvor den foregående flader ud. Derfor opstår en investeringskløft. Investeringerne i den kendte teknologi flader ud eller falder, samtidig med at der endnu ikke er kraft nok i de nye teknologier til at sætte skub i investeringer og produktion.

Denne teori baseret på teknologiske landvindinger er langt mere tiltalende end den automatiske Kondratieff-teori. Den har endvidere den fordel, at den peger frem mod en løsning af den øjeblikkelige økonomiske krise. Det mere urovækkende er, at den samtidig bærer kimen til betydelige samfundsmæssige omvæltninger.

Skal man på dette grundlag søge at udstikke nogle retningslinier for at løse industrisamfundets krise, må udgangspunktet være at tilpasse samfundet så nemt og smertefrit til den nye teknologiske krav, som det er muligt. Vi skal ikke stritte imod udviklingen og krampagtigt fastholde de nuværende strukturer. Det vil kun gøre smerten større og pinen længere. Derimod skal vi befordre den nye teknologi s indførelse i samfundet. Det kan vi gøre ved at sætte tre begreber i centrum. For det første investeringer. For det andet uddannelse. For det tredje fleksibilitet i samfundsstrukturen. Gennemslagskraften for disse tre nøglebegreber har en forskellig tidshorisont.

På kort sigt er det navnlig på investeringsområdet, der kan gøres en indsats. Det er åbenbart, at vanskelighederne med at gennemføre en tilpasningsproces er større i et samfund med stor arbejdsløshed end med lille arbejdsløshed. Det burde i og for sig være omvendt, men erfaringen viser, at det ikke er tilfældet. Stor arbejdsløshed skaber krav om økonomiske og sociale indgreb, som bidrager til at fastlåse strukturerne. En forøgelse af investeringerne vil derfor indebære to fordele. For det første vil det bidrage til at sætte gang i produktionen og gennem en forøget økonomisk vækst mindske de økonomiske og sociale spændinger. For det andet vil det større investeringsniveau i sig selv bidrage til en hurtigere indførelse af ny teknologi. Det offentlige har en meget stor rolle at spille på dette område. Der er nemlig i høj grad tale om opbygning af en egentlig infrastruktur. I forrige århundrede banede jernbanen og telegrafens vej for industrisamfundets højdepunkt. På samme måde vil en infrastruktur vedrørende kommunikation og informationsteknologi kunne bane vej for det post-industrielle samfund, hvor produktion først og fremmest skabes af det, mennesker har mellem ørerne og ikke gennem udnyttelse af deres hænder.

De private investeringer er et lige så nødvendigt supplement. Det er trods alt i virksomhederne, at den nødvendige produktion skal ske. Det er muligt, at virksomhedsbegrebet vil ændre sig, efterhånden som den nye teknologi vinder indpas.

Sideløbende med denne forøgede investeringsindsats er det ønskeligt, at det sociale sikringsystem, der er opbygget til industrisamfundets behov, omdannes og lempeligt tilpasses den nye teknologi. Det er uundgåeligt, at mange mennesker kommer i klemme ved en gennemgribende ændring af samfundsstrukturen. De må hjælpes til at finde den rigtige plads. Det kræver også, at den sociale sikring, ikke er låst fast i en løsning af gårsdagens samfundsproblemer i kraft af såvel regler som finansielle midler.

Uddannelsen må indrettes til et produktionsmønster, der er helt anderledes end industrisamfundets. For det første bliver det nødvendigt at sikre den enkelte borger og den enkelte arbejdstager en grundlæggende forståelse af de nye fænomener omkring informationsteknologi og kommunikation, som kommer til at præge morgendagens samfund. I modsat fald er der risiko for, at manglende viden fører til en modstand mod anvendelsen af den nye teknologi. Naturligt nok er mange mennesker tøvende over for ting, de ikke forstår. For det andet må det hidtidige system baseret på en

grunduddannelse, som stort set ikke suppleres senere i livet, forlades til fordel for et uddannelses-system, som i langt højere grad er kontinuert.

Den periode, hvor en beskeden uddannelse var tilstrækkelig, er snart forbi. Den nye teknologi kræver en uddannelsesmæssig revolution. De samfund der forstår at indrette sig herpå, bliver ikke alene dem, der får mest udbytte af teknologien, men også dem, der undgår det sociale sammenbrud, der ellers let bliver resultatet. Det stiller ikke store krav til fantasien at se, hvad der sker, hvis befolkningen uddannes til industrisamfundets traditionelle formål, samtidig med at den moderne teknologi stiller andre krav. Arbejdsstyrken eller en meget stor del af denne bliver uanvendelig. En betydelig del af befolkningen bliver en tung klods omkring det post-industrielle samfund. De vil ikke have mulighed for at deltage i produktionsprocessen. De vil derfor true samfundsstabiliteten i og med en kronisk arbejdsløshed. Konsekvensen heraf kan let blive et egentligt byproletariat uden faste rødder og uden andre mål end at omstyrte det samfund, der har behandlet dem så dårligt. Man må håbe, at den del af samfundet, der tilpasser sig det post-industrielle samfund ud fra etiske principper føler sig frastødt af tanken om, at andre grupper smides over bord. Industrisamfundet og dets velstand havde netop som en af sine gode sider en stigende forståelse for, at samfundet udgjorde et hele, og at ingen gruppe burde sættes udenfor.

De samfundsmæssige regler, der er opbygget til industrisamfundets krav, må gradvis gøres mere fleksible, således at de ikke hæmmer tilpasningen til det post-industrielle samfund. Det betyder ikke, at vi skal begynde en aftrapning eller fjernelse af en hel række af de regler, der er opbygget for at få industrisamfundet til at fungere. Det betyder derimod, at vi må se mere kritisk på, hvilke formål disse regler gener, og om de pågældende formål fortsat skal tilgodeses og i bekræftende fald på den hidtidige måde. Som et iøjnefaldende eksempel kan nævnes den offentlige regulering af størstedelen af transport af viden eller mere konkret telekommunikation. Det kan godt være, at denne fremgangsmåde også viser sig som den bedste i et postindustrielt samfund. Men det er ikke sikkert. Det offentlige engagement i disse aktiviteter blev fastlagt under industrisamfundet. Det kan meget vel vise sig, at en nedtrapning af det offentliges indsats vil være nødvendig for at opnå det bedste og mest hensigtsmæssige udbytte af den moderne teknologi. I et samfund, hvor de fleste hjem får egen datamat, og hvor viden transporteres via lyslederkabler, er det ikke sikkert, at et stort væsen som Post og Telegrafvæsenet bør være det eneste saliggørende.

Den største ændring vil formentlig vise sig i forholdet til interesseorganisationerne. Industrisamfundet havde en hel klar tendens til at opdele samfundet i klasser eller snarere store grupper. Disse sloges indbyrdes under iagttagelse af en række skrevne og uskrevne love om fordeling af den samlede produktion. Dette fungerede i og for sig meget godt, selvom det er let at påpege svagheder ved systemet. Den afgørende ændring indtræder, fordi de store grupper erstattes af en hel række mindre grupper, hver bestående af personer, som på grund af uddannelse og viden har fælles interesser.

Kilde: Politiken 29. 12. 1982,